

VOORTGANGSRAPPORTAGE VERNIEUWEND OPDRACHTGEVERSCHAP

PROCESSEN, PROJECTEN EN RESULTATAEN 2013-2018

INHOUD

ACHTERGROND

BEVINDINGEN

VERVOLG?

BIJLAGE: TERUGBLIK 2013-2018

ACHTERGROND

In het coalitieakkoord 'In Verbinding' is opgenomen dat de provincie een impuls wil blijven geven aan de vernieuwing van de woningmarkt. Op basis van het Beleidskader Binnenstedelijke Ontwikkeling (BBO) en het programma 'Binnenstedelijke Ontwikkeling' zijn daarom veel verschillende sporen uitgezet om vanuit de provincie een bijdrage te leveren aan het beter functioneren van de woningmarkt. Het gaat daarbij niet alleen om de kwantitatieve opgave op de woningmarkt maar ook om tot een betere kwalitatieve match te komen.

Binnen het programma 'Binnenstedelijke Ontwikkeling' is daarom ook ruimte vrij gemaakt voor het versterken van verschillende vormen van Vernieuwend Opdrachtgeverschap (VO)¹. Het centrale idee achter Vernieuwend Opdrachtgeverschap is dat het bijdraagt aan de kwalitatieve versterking van de woningvoorraad. Er wordt met het ontwikkelen in Vernieuwend Opdrachtgeverschap aangesloten bij de vraag van de toekomstige bewoner: de woning wordt ontwikkeld mét of door de eindgebruiker. De eindgebruiker ontwikkelt een woning die hem specifiek past en er ontstaat meer diversiteit in woningtype en architectonische uitstraling.

In de aanpak op het terrein van VO van de afgelopen jaren hebben we een onderscheid gemaakt in verschillende onderdelen:

1. Ondersteunen van gemeenten
2. Ondersteunen van initiatiefgroepen
3. Kennisontwikkeling en kennisuitwisseling
4. Stimuleren van vernieuwende concepten

BEVINDINGEN

In de bijlage worden de verschillende projecten en resultaten schematisch weergegeven.

Samengevat zijn de belangrijkste resultaten:

- We hebben 35 initiatiefgroepen ondersteund. Een aantal initiatieven is niet tot de uitvoeringsfase gekomen. Er is een grote variëteit aan redenen waarom initiatieven gestrand zijn: er waren geen concrete/ geschikte locaties beschikbaar, groepen vielen uit elkaar o.a. omdat het proces te lang duurde en/of groepen hadden geen realistische inschatting van de financiële haalbaarheid.
- In de afgelopen jaren zijn 28 concrete woningbouwprojecten ondersteund. In totaal gaat het hierbij om 387 reeds opgeleverde woningen en nog eens 373 in uitvoer, totaal 760 woningen
- Met 19 van de 26 gemeenten heeft concreet overleg plaatsgevonden over één of meerdere initiatieven op het terrein van VO.

Naast deze concrete resultaten kunnen de volgende ontwikkelingen worden geschetst:

- De verschillende vormen van Vernieuwend Opdrachtgeverschap zijn niet alleen geschikt voor nieuwbouwlocaties. Juist bij binnenstedelijke herstructurering en inbreidingslocaties heeft het bouwen in VO een toegevoegde waarde en zijn er concrete geslaagde voorbeelden (zie o.a. kluswoningen Woerden, Amersfoort in bijlage).
- De houding t.o.v. VO is na de crisis sterk gewijzigd. Tijdens de crisis werd CPO (een variant van VO) vaak gezien als een manier om een woningbouwproject mogelijk te maken. Door bewoners in de voorfase te betrekken ontstond er zekerheid over het doorgaan van het project. In de laatste jaren zien we dat VO vooral aangegrepen wordt als mogelijkheid om een woningaanbod te realiseren dat door de 'reguliere' markt niet wordt bediend. Het gaat met name om projecten waarbinnen extra aandacht besteed wordt aan duurzaamheid (bijv.

de Ecowijk in Houten: <https://www.ecowijkmandora.nl/>) of vernieuwde woonvormen voor senioren zoals het Boekhuis in Amersfoort waarbij tegelijkertijd ook aandacht is besteed aan de omgevingskwaliteit (zie onderstaande afbeeldingen).

Van bibliotheek 'Zonnehof' naar 'Boekhuis' in een parkomgeving

- Ook bij gemeenten is de houding t.o.v. VO in de afgelopen jaren veranderd. Enerzijds staat door de druk op de woningmarkt de kwantitatieve opgave bij gemeenten centraal en anderzijds komt er bij een aantal gemeenten wel weer expliciet ruimte voor vernieuwende wooninitiatieven. Hiermee wordt tegemoet gekomen aan concrete doelen en ambities op het terrein van duurzaamheid, participatie en de huisvestingsvraag van specifieke doelgroepen.
- De belangrijkste succesfactoren voor het slagen van een project in VO zijn:
 - Een goede, ervaren procesbegeleider die zowel inhoudelijk als procesmatig ondersteuning biedt kan het proces versnellen en de resultaatgerichtheid versterken. Op basis van haar/zijn ervaringen met deze specifieke ontwikkel-aanpak kan een project binnen beperkte tijd tot uitvoering worden gebracht.
 - Draagvlak en expertise bij gemeenten, zowel ambtelijk als bestuurlijk. Het ontwikkelen van bouwprojecten in VO is voor veel afdelingen binnen gemeenten nog steeds relatief nieuw. Het is daarom belangrijk dat er voldoende expertise en draagvlak is bij de projectafdeling maar ook bij grondzaken, de juridische afdeling etc. Het risico is aanwezig dat het project vertraagd wordt door interne discussies binnen een gemeente. We hebben in de afgelopen jaren ook gemerkt dat met name betrokkenheid van een bestuurder een belangrijk verschil kan maken bij de voortgang van een project.
- In de afgelopen periode hebben we gemerkt dat de variant van Mede-Opdrachtgeverschap (MO) waarbij ontwikkelaar en de toekomstige bewoners nauw samenwerken veel perspectief biedt: èn er is veel zeggenschap bij de planvorming èn er is professionaliteit en investeringsvermogen waardoor de ontwikkeling snel kan gaan. Gemeenten kunnen deze vorm stimuleren, maar het vereist wel dat ze het hiervoor beschikbare instrumentarium inzetten (zie ook onze brochure 'het beste van twee werelden').

VERVOLG?

In de Actie Agenda Woningmarkt 2018-2021 is door de betrokken partijen als centrale ambitie vastgelegd dat de komende jaren een woningbouwproductie van 7.000 woningen wordt gerealiseerd met een bij de woningmarktbehoefte passende differentiatie, met name binnenstedelijk en van een goede en duurzame kwaliteit. In de discussie heeft de afgelopen periode het accent gelegen op de versnelling van de woningbouwproductie, maar nadrukkelijk is daarbij steeds ook aandacht gevraagd voor de kwaliteitsvraag: voor welke segmenten moet worden gebouwd en wat is de vereiste kwaliteit (o.a. ten aanzien van duurzaamheid)?

In dit memo is samengevat wat de ondersteuning op het terrein van VO heeft opgeleverd. Daarbij kunnen we constate-

¹ Binnen Vernieuwend Opdrachtgeverschap maken wij een onderscheid in Collectief Particulier Opdrachtgeverschap (CPO), Particulier Opdrachtgeverschap (PO) en Mede Opdrachtgeverschap (MO)

ren dat met een relatief beperkte inzet toch een groot aantal concrete resultaten zijn geboekt. Er zijn in de provincie een aantal projecten in VO ontwikkeld die nadrukkelijk van een andere kwaliteit zijn dan de meeste woningen die via aanbod gestuurde projectontwikkeling zijn gerealiseerd. Ook uit onderzoek blijkt (o.a. Platform 31, Stec) dat woningbouw in VO positief scoort op aspecten als duurzaamheid, sociale cohesie, prijs/kwaliteitverhouding. Er moet echter ook een kanttekening worden gemaakt: het ontwikkelen van woningbouw in VO is nog steeds een nichemarkt. In kwantitatief opzicht gaat het om een erg klein segment van de totale woningmarkt.

De vraag is aan de orde of we de komende jaren de inzet op het terrein van VO willen doorzetten, ook gezien de andere prioriteiten die gesteld zijn in de Actie Agenda. Bij een afweging over het vervolg van de ondersteuning van de provincie op het terrein kunnen daarom een aantal opties worden afgewogen:

- De provincie zet de ondersteuning op het terrein van VO door: het versterken van vraagsturing op de woningmarkt blijft een belangrijk issue op de woningmarkt. Met de relatief beperkte inzet in de afgelopen jaren zijn concrete resultaten bereikt en zeker voor specifieke segmenten op de woningmarkt (starters, senioren, ‘duurzaamheid’) kan het ontwikkelen in VO een manier zijn om een woning te ontwikkelen die beter aansluit bij de behoefte.
- De provincie verbreedt haar aanpak op het terrein van innovatie, met daarbij het stimuleren van VO als onderdeel. In het college akkoord is opgenomen dat de provincie een impuls wil geven aan de vernieuwing op de woningmarkt. In de Actie Agenda zijn daarvoor ook een aantal acties uitgezet. Daarbij is echter nog weinig aandacht besteed aan het stimuleren van innovaties terwijl juist vanuit provinciaal niveau daar een impuls kan worden geleverd. Hierbij kan gedacht worden aan technologische innovaties, maar ook aan procesinnovaties.
- De provincie stopt haar ondersteuning op het terrein van VO: in de afgelopen jaren heeft de provincie een impuls gegeven aan de woningbouwontwikkeling in VO. Nu moet blijken of de gemeenten en marktpartijen deze ontwikkeling verder oppakken.

Op basis van een eerste bespreking kunnen we op korte termijn de verschillende opties uitwerken.

TERUGBLIK 2013-2018

De afgelopen jaren heeft de provincie vanuit de ‘aanjaagfunctie Vernieuwend Opdrachtgeverschap’ een groot aantal projecten ondersteund. Die ondersteuning varieerde van een enkel gesprek tot tijdelijke detachering van de Aanjager.

In onderstaand schema wordt beknopt aangegeven welke partijen ondersteund zijn in het kader van VO en waar de ondersteuning uit heeft bestaan:

Aanlooperperiode tot 2013

Project	VO variant*	Aantal	Ondersteuning	Periode	Resultaat
Ecowijk Houten Houten	CPO	36 wonin- gen	- Procesonderste- uning - garantstelling	2009-2016	opgeleverd
CPO De Kamp Wijk bij Duurstede	CPO	18 eengez. woningen	subsidie voor procesbegeleiding	2010-2013	opgeleverd
De Riethof Woerden	CPO	21 + 7 CPO start en door- stroom	- subsidie voor procesbegeleiding - plankosten 25.000,-	2010-2012	opgeleverd
Offline Community Utrecht	CPO		subsidie voor procesbegeleiding	2011-2016	afgehandeld
Het Hout Houten	CPO	11 rijwo- ningen	subsidie voor procesbegeleiding	2012	opgeleverd
Centraal Bouwen en Wonen UHR	CPO		subsidie voor pro- cesbegeleiding	2009	

* initiatief genomen door gemeente, groep particulieren, woningbouwcoöperatie, ontwikkelaar, provincie

CPO De Kamp, Cothen (Wijk bij Duurstede)

2013

Project	VO variant*	Aantal	Ondersteuning	Periode	Resultaat
Veenendaal Oost Veenendaal grote uitleglocatie	alle	1000+ wo- ningen	memo over VO in Veenendaal	2013	sturing en ad- vies over hoe VO in Veendaal Oost vorm te geven
Hofjes woningen Wijk bij Duurstede	MO	25 kleinere woningen voor alleen- gaanden en senioren	- kennis delen - subsidie proces- ontwikkeling	2013-2018	initiatief van pro- jectleider WbD, proces van idee tot oplevering.
Het Boekhuis Amersfoort (foto voorpagina) herbestemming bibliotheekgebouw	CPO	23 leven- sloopbes- tendige woningen CPO senior- en	- advies over proces en begelei- ding. - advies ge- meente over ten- der 'cpo-proof' - subsidie voor pro- cesbegeleiding	2013-2017	opgeleverd
Habitas Cura Sluiseiland Vianen	CPO		20.000,- subsidie voor uitvoering, 16.000 uitbetaald, 7.000,- terugbetaald	2013-2016	afgehandeld
Marktmeesters Utrecht	CPO	10 appar- tementen senioren	- kennis delen, - subsidie voor pro- cesbegeleiding	2013-2015	opgeleverd
Beehome MO concept Doorn	MO		- kennis delen, - overleg met ge- meenten over locatie, - spreken op bijeen- komst	2013-2014	geen geschikte locaties

Marktmeesters, Veemarkt Utrecht

Veenendaal Oost

Project	VO variant*	Aantal	Ondersteuning	Periode	Resultaat
Verenigingstraat Utrecht Woningcorporatie Miros	CPO	14 eengezinswoningen in centrum	- kennis delen, - adviseren over begeleiding en proces, - mediaton cpo/mitros - subsidie voor procesbegeleiding	2013-2017	Opgeleverd
Anton Geesinkstraat Utrecht Woningcormoratie Mitros	Klus-huis	9 verschillende type woningen in centrum	- kennis delen, - adviseren begeleiding en proces - mediaton cpo-mitros - subsidie voor procesbegeleiding	2013-2017	Opgeleverd
Brainstorm marktpartijen VO in Wijk bij Duurstede	alle		organiseren brainstorm met marktpartijen	2013	samen nadenken over wat er waar kan en moet in de gemeente vwb VO

CPO Verenigingstraat, Utrecht

Hofjeswoningen, Wijk bij Duurstede

Klushuizen, Utrecht

2014

Project	VO variant	Aantal	Ondersteuning	Periode	Resultaat
Inbedden VO in gemeentelijk apparaat Amersfoort	alle		tijdelijke detachering aanjager 3 dagen per week	2014-2015	advies over aanpassen gemeentelijke processen aan VO, aanstellen VO-ambtenaar
Woonwensen onderzoek onder inwoners Wijk bij Duurstede	alle		cofinanciering woonwensenonderzoek door INBO naar behoefte VO	2014	representatief beeld van de VO woonbehoeften van inwoners WbD als basis voor woonvisie
De Lichtenberg Amersfoort	PO en CPO	33 vrije kavels, 5-9 appartementen in CPO	intensief betrokken, adviseren over proces, opstellen uitgiftedocumenten	2014-heden	grote vertraging door met name sloop ziekenhuis
Koningsplein Woudenberg Naar aanleiding van winnen Gouden Hamer	MO	18 woningen, alle typen	- intensief betrokken, - advisering over opstellen tenderdocumenten, - bewaken VO proces	2014-heden	proces van uitschrijven tender tot oplevering. oplevering bouwvak 2019
Blaarkoppen Veemarkt Utrecht	MO	50 studentenappartementen	advies	2017-2018	opgeleverd
CPO Goenekan De Bilt Groenekan 2 huishoudens initiatief, werken plan uit met overige 4 huishoudens	CPO/ MO	6 woningen op particuliere grond	- kennis delen, - subsidie om te komen tot grondpositie, verkoop locatie door particulier	2014-heden	Omgevinsvergunning aanvragen
Surplus Zeist	CPO	22 appartementen voor senioren	- advisering over proces en begeleiding. - subsidie voor procesbegeleiding	2014-heden	alle appartementen verkocht, start bouw

Koningsplein, Woudenberg

2015

Project	VO variant*	Aantal	Ondersteuning	Periode	Resultaat
Het Kashuis Utrecht, Veemarkt	CPO	12 eengezinswoningen	- adviseren over proces, - subsidie voor procesbegeleiding	2015-2018	opgeleverd
Oude haven woningen voor senioren, Odijk	CPO		- kennis delen, - subsidie voor adviseur om te komen tot grondpositie	2015	geen grondpositie gekregen
De WAR wonen en werken kunstenaars etc. Amersfoort	CPO		- kennis delen, - subsidie voor adviseur tbv deelname aan tender	2015	tender niet gewonnen
Soesterhof Amersfoort CPO gericht op duurzaamheid. Terrein NS.	CPO	45 woningen, deel sociale huur	- kennis delen, - adviseren over begeleiding en proces - subsidie voor procesbegeleiding	2015-heden	start bouw begin 2019

Kashuis, Veemarkt Utrecht

Project	VO variant*	Aantal	Ondersteuning	Periode	Resultaat
Rust en Reuring Utrecht	MO		kennis	2015	
Kennsplatform VO kennisdelen VO-ambtenaren alle gemeenten in provincie	alle		startbijeenkomst Kennisplatform: excursie Den Haag naar voorbeelden 'Kleinschalig Opdrachtgeverschap'	december 2015	netwerk, kennis delen, vervolg in juni 2016

Kennisplatform, bezoek aan Den Haag

2016

Project	VO variant*	Aantal	Ondersteuning	Periode	Resultaat
Triple 100/Blom Zelfbeheer in sociale huur, Mitros, Veemarkt Utrecht	MO	34 appartementen	- proces definiëren, - kennis delen, - subsidie procesbegeleiding	2016-2018	oplevering 9 november 2018
Mon Fort/ Oblique Montfoort MO ouders kinderen met handicap /woning corporatie.	MO	16 Zelfstandige wooneenheden	- Kennis delen, - subsidie voor procesbegeleiding - ondersteuning door aanjager in proces met gemeente	2016 - heden	eind 2018: overeenstemming tussen gemeente en partij over locatie, nu diverse haalbaarheidsonderzoeken
Pionierkwartier Veenendaal	alle	diverse VO varianten, ongeveer 45 woningen	- kennis delen - procesondersteuning - marketing advies	2016-heden	locatie is in verkoop
Klushuizen Ronde Venen	Klus huis		- kennis delen, - subsidie haalbaarheidsonderzoek	2016-heden	on hold

Hier,

in het Pionierkwartier kun jij je droomhuis bouwen

Bouw hier jouw eigen droomhuis. Thuiskomen op een plek die elke dag weer thuis is. Tekenen, ontwerp en kies je eigen indeling hier in Veenendaal, in het Pionierkwartier.

Inhoudsopgave

- 1. Je levelingsplek 4
- 2. Leven in Veenendaal 6
- 3. Wonen in het Stationskwartier 7
- 4. Zelfbouwen doe je in het Pionierkwartier 8
- 5. Toekomstbeeld van de wijk 12
- 6. Onze contactgegevens 13

Zelfbouwen doe je in het Pionierkwartier

In het Pionierkwartier maken we het mogelijk: hier kun je zelf een rijtjeshuis of twee-onder-een-kapper bouwen. Van de indeling tot de uitstraling; de kavels in het Pionierkwartier bieden alle ruimte om aan jouw wensen invulling te geven. Je weet immers zelf het beste waar je toekomstige woning aan moet voldoen!

Website Pionierkwartier, Veenendaal

Project	VO variant*	Aantal	Ondersteuning	Periode	Resultaat
Ariënschool Utrecht	Klus huis		haalbaarheidsonderzoek voor gemeente Utrecht	2016	gemeente heeft aan ontwikkelaar verkocht
Locatie Sportfondsenbad Amersfoort in CPO ontwikkelen, verkocht in tender	CPO	40 appartementen verdeeld over twee appartementenblokken	- adviseren proces en opstellen uitgiftedocumenten, - toelichting op bijeenkomsten CPO-groepen - adviseren ivm tender renteloze lening voor winnende CPO groepen	2016-heden	twee CPO partijen geselecteerd, nu 1,5 jaar voor planvorming
Sluiseiland op locatie van ontwikkelaar, verplicht in tender gemeente Vianen	CPO	35 woningen	- kennis delen - advies over tender - renteloze lening CPO groep	2016-heden	wachten op aanvraag renteloze lening CPO groep
Overhoop CPO Sociaal Opdrachtgeverschap Utrecht Overvecht	CPO		kennis delen	2016-heden	Verkoopovereenkomst januari 2019
Bijzonder mooi wonen met zorg Amersfoort	CPO		subsidie voor procesbegeleiding	2016	
CPO Veenendaal Veenendaal	CPO	14 eengezinswoningen op budget	- advisering over proces en begeleiding. - subsidie voor procesbegeleiding	2016-2018	opgeleverd juli 2018

CPO Veenendaal

Project	VO variant*	Aantal	Ondersteuning	Periode	Resultaat
Amaliahof Harmelen (gemeente Woerden)	CPO	8 seniorenwoningen	- advisering over proces en begeleiding. - subsidie voor procesbegeleiding	2016 - heden	loopt heel stroef door onduidelijkheden over locatie vanuit gemeente.
Achterveld Knooperf Leusden	CPO	4 koopwoningen	- kennis delen - presentatie geven - adviseren over tender	2016-2017	knooperf verkocht door gemeente aan CPO
Vliegbasis Soesterberg Zeist Soesterberg Provincie	PO/MO	+/- 50 divers eengezinswoningen	inhoudelijk advies VO	2016-heden	VO-proof maken (deel van) uitgeefbare grond
Kennisplatform VO Amersfoort	alle		toelichting op aanpak in Amersfoort	juni 2016	netwerk, kennis delen, vervolg in november 2016
Kennisplatform VO Utrecht	alle		toelichting op tender Woudenberg	november 2016	netwerk, kennis delen, publiceren brochure VO

2017

Project	VO variant*	Aantal	Ondersteuning	Periode	Resultaat
Kamerik	CPO		- kennis delen - subsidie voor procesbegeleiding van gemeent	2017-heden	loopt nog, onduidelijkheid over doelgroep en vraagprijs
Schoollocatie De Ronde Venen	MO		advisering tender in VO	2017-heden	proces loopt nog, wachten op besluit Raad
Voetangelweg Abcoude	CPO	(3 Meer-generatie wonen)	kennis delen	2017	locatie buiten rode contour
Gemengd Wonen Viveste Houten	MO	74 appartementen	Procesondersteuning zelfbeheer	2017-2018	opgeleverd
Relatieborrel marktpartijen	alle		nieuwjaarsborrel marktpartijen	jan 2017	aantrekken banden met marktpartijen
Kennisplatform VO Veenendaal	alle		- Presentatie brochure 'Het beste van twee werelden' - Voorbeelden uit Veenendaal	nov 2017	netwerk, kennis delen, ondersteuning in Stichtse Vecht en Nieuwegein

Project	VO variant*	Aantal	Ondersteuning	Periode	Resultaat
Kavelverkoop Stichtse Vecht	PO	4 kavels	• aanbager als tijdelijk project-leider, uiteindelijk niet nodig door aannemen vaste projectleider	2018	Kavelverkoop 4 kavels door gemeente
Sportlaan en gemeentewerven Gemeente Utrechtse Heuvelrug wil locatie(s) uitgeven in VO.	CPO	Ten minste 45 woningen	• kennis delen • wellicht subsidie voor haalbaarheidsonderzoek • advisering tender • verkenningsgesprekken met alle geïnteresseerde groepen	2018	Raad wil VO op de oude gemeentewerven, aanjaagteam ondersteunt inhoudelijk
Dorpshuis Elst Rhenen	?		• kennis delen • advies over tendermogelijkheden • in toekomst meer inhoudelijke ondersteuning	2018	eerste kennismaking betrokken ambtenaren positief
Immergoed CPO op RV locatie Rhenen/Elst	CPO		• kennis delen	2018	locatie door Rijks Vastgoed verkocht aan ontwikkelaar
Bouwgroep Zürich MO met Sychroon Utrecht	MO		• kennis delen	2018	groep wil kennis over aanpak. grond optie groep, wachten op aanvraag subsidie. ook overleg met Synchronon over hun MO
De Witte Wolf Wolvenburcht Utrecht	CPO			2018	afwachten of dit een kansrijke mogelijkheid is. Groep timmert aan de weg
Wim Honkoop en groep CPO inclusief noodopvang, Doorn	CPO		• kennis delen	2018	groep door omstandigheden on hold
Knooperf Wijk bij Duurstede	CPO	6 woningen	• partijen bij elkaar gebracht	2018	Locatie toegewezen, nu verder onderzoek

Project	VO variant*	Aantal	Ondersteuning	Periode	Resultaat
Groep Parkinson appartementen voor (jonge) Parkinsonpatiënten Zeist	MO	+- 20 appartementen	• kennis delen • op later moment wellicht subsidie	2018	architect heeft initiatief genomen om voor deze doelgroep te bouwen, gemeente positief
Synchronon	MO		• contact gelegd ivm MO Synchronon	2018	in beeld bij Synchronon voor advies
NS	MO		• NS heeft grond en wil nadenken over uitgifte in VO, zoals bij Soesterhof	2018	afpraak gepland om over door te praten
Kennisplatform Nieuwegein	alle		• Bespreken vraag "welke invloed heeft VO op doorstroming" ahv voorbeelden Nieuwegein en presentatie project Houten	november 2018	Kennis delen, leads
Brochure 'Het beste van twee werelden	alle		• samen met De Regie publiceren van brochure over tenderen in VO voor gemeenten	2018	Kennisvermeerdering, diverse leads bij gemeenten

VO variant	opgeleverd	in uitvoer	
PO		+/-97	
CPO	175	168	
Klushuizen	9		
MO	203	108	
Totaal	387	373	760

